

MOLNÁR GÁBOR¹

Bevezetés a MERCOSUR, a Déli Közös Piac történetébe

A MERCOSUR (El Mercado Cumún del Sur, magyarul Déli Közös Piac), az észak-amerikai NAFTA (1993) mellett az amerikai kontinens másik meghatározó regionális gazdasági tömörülése, az előbbitől földrajzilag és kulturálisan is viszonylag távol eső Dél-Amerikában. A gazdasági integráció tagországai Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay és Venezuela. Célja, a tagországok közötti szabad kereskedelem, valamint a javak, az állampolgárok és a tőke szabad áramlásának előmozdítása. Ezen kívül, a tagországok célul tűzték ki az egymás közötti és a társult országokkal mélyebb politikai és kulturális integráció megvalósítását is. Születése az Asuncióni Egyezményhez köthető, amelyet 1991. március 26-án írtak alá. A tagországok mellett az egyezményhez társult országok: Bolívia, Chile, Ecuador, Kolumbia, Peru, valamint egy megfigyelő ország: Mexikó. A MERCOSUR összesen 13 000 000 km²-es területen fekszik, amelyet, ha egy országnak tekintünk, akkor a világon a második legnagyobb területtel rendelkezik. Lakosság száma 232,9 millió. GDP-je: US\$ 2.284 milliárd (amivel a világon az 5. helyen található, ha egy országnak tekintjük). Hivatalos nyelvei: spanyol, portugál, guaraní. Tanulmányunkban történelmi szempontból adunk rövid bevezetést az utóbbi évtizedek legjelentősebb latin-amerikai gazdasági integrációs folyamatába.

A bolivarizmus mint a MERCOSUR XIX. századi előzménye²

A *bolivarizmus* vagy más néven latinamerikanizmus elméletének kezdeti célkitűzése az volt, hogy a latin-amerikai országok az európai hatalmaktól és az USA-tól függetlenedve egy latin-amerikai uniót hozzanak létre a XIX. század első felében. Ennek alapja az a kulturális hasonlóság, közös történelmi gyökerek és politikai problémák párhuzama volt, amely lehetővé tette a latin-amerikai országok egy cél érdekében történő cselekvését és gondolkodását. Ezen kívül, együtt sokkal nagyobb esélyük volt (és jelenleg is van) ezeknek az országoknak életképes válaszokat adni azokra a kihívásokra, amelyek a globalizált világ emel elébük, vagyis közösen védjék meg a latin-amerikai érdekeket, más régió kívüli érdekekkel szemben.

A MERCOSURnak, mint latin-amerikai regionalizációs folyamatnak a történeti-filozófiai eredete a *bolivarizmus*-ban keresendő. Noha, a MERCOSURon kívül a XX. század során számos hasonló kezdeményezést figyelhattunk meg, amelyek ehhez a filozófiai irányzathoz kapcsolódnak, köztük az ALALC, ALADI, CEPAL, G3, MCCA, PA, PARLATINO, stb.

Történeti szempontból az elmélet eredete az európai nagyhatalmaktól való függetlenedés időszakára vezethető vissza és konkrét kapcsolata van a Felszabadító, Simón Bolívar

személyével, aki a Jamaicai Levélben (1815) kiemelte annak fontosságát, hogy az újonnan született köztársaságok uniója létfontosságú ahhoz, hogy megfelelő választ tudjanak adni azokra a kihívásokra, amelyeket az akkori nemzetközi rendszer emelt előttük.³ A Nagy Kolumbiai Föderáció szétesett, de Bolívián kívül, számos elméleti szakember és politikus kapcsolódott ehhez a teóriához, akik között ki kell emelnünk José de San Martínt, aki Santiagoból 1818-ban nyilvánította ki Peru népének azt, hogy Latin–Amerika népeinek szüksége van egy állandó szövetségre és föderációra. Ezen kívül, beszélt arról is, hogy szükség van egy általános kongresszusra, melyben képviselik magukat Chile, Peru és Río de la Plata Egyesült Tartományai. Gondolatát Bernardo O’Higgins is támogatta. 1824-ben Bernardo de Monteagudo jelentetett meg egy tanulmányt arról, hogy szükség lenne a nemzetek amerikai ligájának megteremtésére, ami a függetlenségen, a békén és egy kontinentális gyűlésen alapul. A chilei Juan Bautista Alberdi, egy másik úttörője volt a latin–amerikai integrációs gondolatnak. 1844-ben írt Memoria című művében javasolta egy spanyol-amerikai gazdasági közösség megalakulását. Domingo Faustino Sarmiento az Argirópolis című munkájában írt a Río de la Plata Konföderációjáról, mellyel Paraguay és az Argentín Köztársaság közötti szövetség megszületését próbálta előmozdítani, ennek fővárosa lenne Argirópolis, a konföderáció neve pedig Dél–Amerikai Egyesült Államok lett volna. Ez, ugyanakkor a latin–amerikai egység gondolatát is erősítette.

Mariano Pelliza szintén egy latin-amerikai általános nemzetgyűlésről álmodott, ami a nagy „latin–amerikai család” fóruma lenne. Fontosnak tartotta az európai nagyhatalmaktól való eltávolodást és Latin–Amerika államai között a gazdasági integrációt, ami egységet teremtené a mértékegységek használatában, valamint a külső vámok egységesítésében. Francisco Seeber, hét latin-amerikai ország számára javasolt egy német mintára szerveződő Zollverein-t (vám egyezmény). A tagországok Argentína, Brazília, Chile, Uruguay, Peru, Bolívia és Paraguay lennének. Figyelemre méltó, hogy jelenleg jórészt ezek az országok a tagjai vagy társult tagjai a MERCOSUR-nak. Víctor de Valdivia a latin-amerikai országok közötti „töredezett” vámuniót képzelt el. Egyik blokkot alkotnák, Argentína, Chile, Uruguay, Paraguay és Bolívia. Egy másik blokkot alkotnának a volt Nagy-Kolumbia országai, Mexikó és Közép–Amerika. Véleménye szerint Brazília önmagát képes fenntartani, ezért nincs szüksége arra, hogy ezen blokkokba integrálódjon. A szerző megemlíti azt is, hogy az észak-amerikai országok is létrehozhatnának egy ilyen jellegű gazdasági blokkot. Federico Pinedo már 1927-ben javasolja a déli országoknak, de különösen Argentínának, illetve északon az USA-nak, hogy a szomszédaival hozzanak létre vámuniót.

Ez csak néhány volt a szerzők és elméleti szakemberek közül, akik foglalkoztak az ötlettel. Rajtuk kívül meg kell említenünk a nevét a következő teoretikusoknak: Carlos Ibañez del Campo, Darío Urzúa, Antonio Planet, Carlos Saavedra Lamas, L. V. de Abad, Honirio E. Roigt, José Vasconcelos, Enrique Gil y Ricardo Pillado, mint legfontosabb képviselőit az integrált és egyesült Latin-Amerika ötletének.⁴

A MERCOSUR születésének közelebbi előzményei: Argentína és Brazília közeledése a XX. század második felében

Már Vargas elnök 1954-es öngyilkossága előtt, Brazília egy ABC vámuniós ihletésű egyezményt kötött Chilével és Argentínával, de e kezdeti próbálkozás további kibontakozásá-

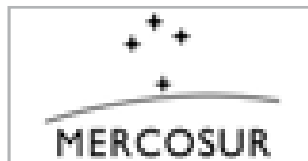
nak sem a külgazdasági, sem a belpolitikai helyzet nem kedvezett a legnagyobb dél-amerikai országban.⁵ Ezért a MERCOSUR születésének közvetlen előzménye csak harminc évvel későbbre tehető, az Argentína és Brazília között aláírt 1985-ös Iguazú Aktával, melyben a két dél-amerikai nagyhatalom megállapodott egy gazdasági kooperációs keretegyezményben.⁶ Az Aktát *José Sarney*⁷ és *Raúl Alfonsín*⁸ írták alá, és ekkor még csak gazdasági kooperációról volt szó a két ország között.⁹ Majd 1986-tól megkezdődött egy politikai szintű közeledés is a PICAB-on¹⁰ keresztül, melyben kijelölték a következő öt év kulcsfontosságú elveit és a közeledés metodológiai lépéseit egy jövőbeli integráció megvalósítására. A gazdasági közeledés alapja fokozatos volt és szektoronként történt, azzal a céllal, hogy mindkét ország ipara fejlődjön, különös tekintettel a tőke javakra.

Az integráció első szakaszát 1985–1990 közötti időszakban jelölhetjük meg.

Ebben a szakaszban, a leendő MERCOSUR tagországok között (ebben az esetben Argentínáról és Brazíliáról van szó) egyrészt a politikai, a vállalkozói és a kulturális kapcsolatok játszottak fontos szerepet, másrészt kölcsönös bizalom kiépítése és annak a szempontnak a megerősítése, hogy az atom reaktorokat nem használja egyik ország sem háborús céllal.¹¹ Összességében azonban elmondhatjuk, hogy az EU-hoz viszonyítva jóval kevesebb volt a politikai integráció a két ország közeledésében.

1988-ban Argentína és Brazília megkötötte a TICD-et,¹² ami lefektette egy Binacionális Közös Piac alapját az elkövetkező tíz év során. Ez a lépés a gazdaságok közötti asszimetriák megszüntetését tűzte ki célul. 1990-ben a két ország aláírja a Buenos Airesi Aktát, melyben a közös piac megvalósítását 1995-re hozzák előre. Az Akta aláírása után fél évvel, közös megegyezéssel, újabb három országot hívnak meg, hogy társuljanak a projekthez: Paraguayt, Uruguayt és Chilét, ezzel ötre emelkedett a potenciális tagországok száma. Valójában Uruguay már korábban is aktívan részt vett a projektben, de Paraguay még mindig, a '80-as évek végéig tartó diktatúra éveinek elszigeteltségének szürke utóhatását élte.¹³ A hivatalos meghívás után azonban mindkét ország kapcsolódott az Egyezményhez. Chile továbbra is – 1973-tól folyamatosan – elhatárolódott a szomszédos országokkal történő kapcsolatokról és szoros együttműködéstől. Ennek a tendenciának képezte részét az is, hogy kilépett a PA-ból.¹⁴

Az 1991-es fordulat: a MERCOSUR születése

A MERCOSUR tulajdonképpeni születése 1991-re tehető, az Asuncióni Egyezmény négy államelnök (argentín, brazil, paraguayi, uruguayi) által történt aláírásával. Valójában, terjedelemre egy igen rövid egyezményről van szó, ami mindössze 24 cikkelyből áll, melyek részletesen leírják az elérendő stratégiai célok között, a javak, a szolgáltatások és a termelési

tényezők (factores productivos) szabad áramlását, illetve egy közös külső vám bevezetésének tervét, sőt a makrogazdasági és szektorális politikák koordinációját is, valamint a tagországok jogharmonizációját. A sok terv között egyedül a szabadkereskedelem megvalósítása volt konkrétan lefektetve, mint metodológiai lépések egymásutánja, mellyel 1995. január 1-re egy szabadkereskedelmi zónát terveztek létrehozni a tagországok között. A közös piac többi terve, az 1992-es „Las Leñas” kronogrammban volt részletezve, ami tartalmazta a legfontosabb harmonizációra váró területeket és más ütemterveket, mint például: származási szabályok

normatívája, vámmentes övezet, speciális vám és vámmentes területek, az export nemzeti szabályozása, a MERCOSUR 1995-től működő intézményi struktúrájának meghatározása, többek között. Megállapodtak abban is, hogy 1993-ra a közös külső vám (AEC¹⁵) szintje 5-20% között lesz, néhány kivételtől eltekintve, amelyek maximum 35%-osak lehetnek. A vámok fokozatos eltörlése 1991-ben, az Asuncióni Egyezmény aláírása után egy hónappal kezdődött, így a szabadkereskedelmi övezet már a kezdeti lépésektől reális célként jelent meg a tagországok között.¹⁶ Ugyanakkor, az AEC létrejötté évekig elhúzódott, melynek háttérében politikai, gazdasági és technikai okok álltak, különös tekintettel a két fő partner közötti eltérő álláspontok miatt (Argentína és Brazília), annak tekintetében, hogy milyen mértékben nyissák meg piacukat harmadik országok felé. Erre hatással volt az is, hogy a két ország eltérő ritmusban liberalizálta a gazdaságát: Argentína rohamos lépésekkel, míg Brazília fokozott óvatossággal. A két országnak ebben az időszakban történt gazdasági és politikai változásainak részletes leírását olvashatjuk GRANDI – SCHUTT (1998) munkájában.¹⁷

1995. január 1-től a MERCOSUR még mint félkész szabadkereskedelmi övezet működött, ugyanis a régió belüli kereskedelem 95%-a volt vámmentes, és mint egy félkész vámunió (mivel az AEC a harmadik országokkal történő kereskedelmi forgalomnak 85%-át fedte le). Mindazonáltal, kétség kívül kezdetét vette a világ második számú vámuniójának működése, mégha nem is 100%-os fedettséggel is. Ugyanakkor, a kereskedelem liberalizálása nem kis kihívást jelentett azoknak a nagy gazdaságoknak, mint Brazília és Argentína, amelyek évtizedeken keresztül egy zárt, protekcionista gazdasági modellt, az import helyettesítés gyakorlatát alkalmazták. Csak példaként említendő, hogy Brazília az 1980-as évek közepén az importra több mint 200%-os vámot vetett ki. Elemzők szerint a MERCOSUR tagországok Ouro Preto-i Csúcstalálkozója (1995), kereskedelmi szempontból brazil érdekek sikerét hozta: ugyanis közös megegyezéssel meghatározott átlagos közös külső vám 14%-a, Argentínának 5 százalékpontos átlagos külső vámcsökkenést, míg Braziliának mindössze 1 százalékpontos csökkenést okozott. Ezek után még az is felmerült, hogy a *gauchók* az 1994-ben megalakult NAFTA-ba lépjenek be, felfüggesztvén az eddig elért párbeszéd eredményeit a szomszédokkal. Az integrációs folyamat kibontakozását tovább súlyosbította az a tény, hogy 1995-ben a “Tequila Hatás”-ként (Efecto Tequila) ismert gazdasági és pénzügyi válság, a mexikói devaluáció hatása, közvetlen módon volt érzékelhető Braziliában és Argentínában, a gazdaság lassulásán, a befektetések csökkenésén és a fogyasztás csökkenésén keresztül. Ezek a fejlemények újra előhívták azokat a kérdéseket, amelyek korábban függőben maradtak: azoknak a termékeknek a listáját, amelyek 2000-ig nem vehetnek részt a MERCOSUR országok közötti szabadkereskedelemben, illetve az AEC-ből az “érzékeny termékeknek” a listáját (tőkejavak, informatikai termékek, petrokémiai termékek, telekommunikáció stb.), melyek közül egyesek 2006-ig a listán voltak. Végül a tagországok arra törekedtek, hogy a lehetőségek határain belül rugalmasan kezeljék a vámok kérdését, vagyis a kül-, és belgazdasági körülményeket figyelembe véve emeljék, vagy csökkentsék azokat (pl. emeljék amikor dömping, vagy tisztességtelen kereskedelmet tapasztalnak; vagy csökkentsék, amikor például import növeléssel megállíthatják az inflációt). Mindez addig volt érvényben, amíg meg nem valósították a szabadkereskedelmi övezetet 1999/2000-ben, és a vámuniót 2006-ban. 1995 első szemeszterében a tagországok próbálták kivédeni a mexikói krízis hatását. Argentína drasztikus import vám növelést tervezett (amit végül nem valósított meg) és csökkentette a társadalmi költségeket. Az AEC-et szintén flexibilizálták, Brazília nyomására, mely ország rövidesen 70%-ra emelte a nem fogyasztási alaptermékek vámját

(személyautók, elektromos háztartási cikkek stb.), melyek harmadik országokból érkeztek, mivel évtizedek óta először tapasztalt kereskedelmi deficitet az ország gazdasága. Másrészt, csökkentette a fogyasztási alaptermékek vámját, hogy leszorítsa ezáltal az inflációt, illetve alacsony áron tartsa ezen termékek árát.

Ugyanakkor a következő évekre várt a speciális kérdések rendezése: a technikai normák, a nem vám témakörhöz sorolható akadályok, a speciális nemzeti rendszerek, a speciális szektorok állami támogatása, többek között. Csak a nem vám témakörhöz tartozó akadályokból több, mint 300 létezett a kilencvenes évek közepén. Másik vitás kérdés volt, az egyes szektorok speciális státuszának meghatározása, mint a textil-, a cukor-, és az autóipar, melyeket különös körülményekkel kezeltek. Brazília 1995 nyarán az Argentínából érkező autóipari termékek importját akarta nehezíteni, de végül ez nem történt meg. Majd 1996-ban szintén ebből az országból és Uruguayból érkező textilipari termékek behozatalát nehezítette, de később megváltoztatta azt a két ország nyomására.

Az 1995-ös Ouro Preto-i Csúcstalálkozón elfogadtak egy Vám Kódexet, ami sok szempontból hasonlít az EU Vám Kódexére, de ami végülis nem lépett hatályba. Egy év múlva viszont hatályba lépett egy olyan eredet bizonyítvány, ami a MERCOSUR tagországokban zajló kereskedelem termékeinek eredetére vonatkozó szabályozást léptetett életbe (ez az 1995-ös hasonló témában született szabályozást váltotta le).

1996-ban alkották meg az FCES-t (Gazdasági és Szociális Tanácsadó Fórumot), amivel a gazdasági és szociális szektorok képviselőin nyugvó MERCOSUR kezd el megvalósulni. Eddig ezek a szektorok nem kaptak lehetőséget érdekeik érvényesítésére. Ugyanakkor, a tagországok még ebben az évben elfogadtak egy "demokratikus záradékot", reakcióként a paraguayi eseményekre (államcsíny kísérlet). Ez azt is jelentette, hogy nyilvánvalóvá vált, a MERCOSUR kibontakozásához a gyakorlatban politikai stabilitás szükséges az egyes tagországok részéről.

A kilencvenes évek válságától napjainkig

Amint az eddigiekből jól látható, a MERCOSUR története elsősorban a kereskedelmi és gazdasági érdekek köré szerveződött, azokra összpontosult, valamint a kilencvenes évek második felétől a gazdasági és a pénzügyi globalizáció diktálta világpiac igényeire reagált a lehetőségek adta határokon belül. Az integrációs folyamat kezdeti lendületét és reményeit az 1999-es brazil gazdasági megtorpanás (devaluáció) szakította meg, ami közvetlen negatív hatást gyakorolt arra az argentin pénzpiacra és gazdaságra is, amely mögött megkérdőjelezhető demokratikus intézményrendszer állott.¹⁸ Ugyanakkor a két gigantikus ország egyre elmélyülő gazdasági nehézségei elkerülhetetlen hatást gyakoroltak a MERCOSUR gazdasági és kereskedelmi folyamataira is, különösen az argentin krízist követően, megkérdőjelezvén a neoliberális gazdasági és politikai irányvonalat. A recesszió, a pénz értékének csökkenése, a harmadik országból érkező befektetések csökkenése, valamint a kereskedelmi kapcsolatok torzulása, az egész régióban zajló kereskedelem csökkenéséhez vezetett úgy abszolút, mint relatív számokban is. Az argentin helyzet ebből a szempontból sajátos képet mutatott, hiszen 2003-ra a régió országaival kibontakozó kereskedelem a korábbi ingadozása után ijesztő mértékben csökkent, míg a világ gazdaságot meghatározó két blokkal (NAFTA, EU) 2002-től robbanásszerűen lendült meg. (Lásd a táblázatot.)

	MERCOSUR	NAFTA	EU
1996	2.109,4	-3095,1	-2339,2
1997	1.984,0	- 4.601,3	-4.328,1
1998	1,471,7	-4,514,3	- 4018,1
1999	772,5	-2603,1	-2406,6
2000	1202,5	-1948,3	-1092,9
2001	1543,9	-809,4	-5,2
2002	2836,9	1805,6	3128,2
2003	485,2	1555,8	3110,4
2004	-1421,1	719,0	1904,2
2005	-3350,5	1022,2	1965,6
2006. január-május	-1295,3	327,4	1006,2

TÁBLÁZAT ARGENTÍNA KERESKEDELMI EGYENLEGE 1996-2006 MÁJUSA KÖZÖTT A MERCOSUR, A NAFTA ÉS AZ EU TAGORSZÁGOKKAL MILLIÓ USA DOLLÁRBAN¹⁹

2004-re az argentin kereskedelmi egyenleg negatív előjelet vett a régió országaival, ugyanakkor pozitív maradt – noha csökkent – más régiókkal. Ennek okát sokan az argentin piacot előzőnlő brazil termékekben látták.

A számok mögött azonban egy gazdasági modellnek, a neoliberalizmusnak a megroppanását és elégtelen voltát fedezhetjük fel, aminek következtében nem csak egy-egy MERCOSUR tagország került krízisbe, hanem az integrációs folyamatot összetartó elvek és célok összessége is.

*Lula*²⁰ és *Kirchner*²¹ elnökké választása új irányt jelentett az integrációs folyamatban részt vevő országok közötti közeledés továbbfejlődéséhez. Ez az új irány két fő komponenst tartalmazott.

Közülük az első, a politikai szintű közeledés erősödése, amely különösen Argentína és Brazília számára volt kézzelfogható kiinduló pont az integráción belüli kapcsolataik megújítására, például az ALCA vonatkozásában tett lépéseik koordinációja érdekében. Közben, a MERCOSUR bővítése²² egyre aktuálisabbá vált, miután a környező országok belpolitikai irányultsága (Bolívia – Morales; Venezuela – Chávez) megfelelt a MERCOSUR-on belüli aktuális politikai tendenciáknak (Uruguay – Tabaré Vázquez; Argentína – Kirchner; Brazília - Lula). Ez a bővítési folyamat mintegy ellensúlyozta az USA által, az ALCA²³ előmozdítása érdekében az Andok-régióban megkötött szabadkereskedelmi egyezményeket (Kolumbia, Ecuador, Peru).

A másik változás, amely a két elnök színrelépése után meghatározó jelentőségűvé vált, a gazdasági irányvonal megváltozása jelentette. A kereskedelmi kérdések mellett jelentős tényezővé nőtt ki magát (különösen Venezuela belépése óta) az energetika kérdése,²⁴ vagy megemlíthetjük még Argentína és Brazília közötti új autógyártási projekt aláírását.²⁵

A pozitív változások ellenére óriási gazdasági különbségek voltak a régió országai között 2004-ben. A GDP vonatkozásában a gigantikus Brazília 603.973 milliárd US dollárral az élen járt, Paraguay 6.868 US milliárd dollárral sereghajtó volt. Az egy fője jutó GDP Venezuelában volt a legmagasabb (Venezuela csak 2006-ban válik MERCOSUR taggá), valamint a belépésre pályázó Bolíviában a legalacsonyabb. Az infláció Paraguayban a legalacsonyabb, ugyanakkor a kiváló gazdasági mutatókkal rendelkező Venezuelában a legmagasabb.²⁶

A fentiekből látható, hogy több szempontból átalakulásra van szükség a MERCOSUR

tagországokban, amelynek célja az ipari termelés újraaktiválása, a regionális termelési lánc kialakítása (gazdasági szempont), technológiai-tudományos koordináció megvalósítása, kommunikációs feltételek javítása, valamint a tagországok közötti közlekedési infrastruktúra javítása, illetve a megújuló és régi energiaforrások használatának újragondolására.

A REAL 2006 „Amerika regionális integrációi – jelenlegi helyzetük és problémáik” munkacsoport által kidolgozott beszámoló szerint minden nehézség ellenére a MERCOSUR „nem egy kudarcot vallott projekt”, amelynek jövőjét elsősorban a két meghatározó tagország – Argentína és Brazília – közötti kapcsolatok alakulása fogja befolyásolni.²⁷ Ugyanakkor a világgazdaság egyre kiszámíthatatlanabb tendenciáinak hatását sem hanyagolhatjuk el a kérdés szempontjából, amit a hanyatlás kezdeti jeleit mutató, ám a következő fél-évszázad nemzetközi rendszerét még egészen biztosan befolyásolni képes USA jelenléte fog meghatározni, különösen az amerikai kontinensen.

BIBLIOGRÁFIA

- AHUMADA, C.: *América Latina en el Nuevo Orden Mundial*. Seminario, Facultad de Ciencias Políticas, Maestría en Relaciones Internacionales. Bogotá (Colombia).
- ALONZO, J.: *Metodología del Estudio del Caso*. Seminario, PUJ, Facultad de Ciencias Políticas, Maestría en Relaciones Internacionales. Bogotá (Colombia), 2001.
- BENECKE, D.: Relación entre la Unión Europea y el Mercosur. En: *Diálogo Político*, Vol. 8, No.1. Tübingen, 1999, Instituto de Colaboración Científica.
- Comisión de las Comunidades Europeas: *Europa en un mundo cambiante*. Relaciones exteriores de la Comunidad Europea. Luxemburgo, 1993, Ed. Opoce.
- Comisión de las Comunidades Europeas: Para una intensificación de la política de la Unión Europea respecto de Mercosur. Bruselas, 1994.
- CUSATTO, DAVID: *Luz verde para la negociación de un acuerdo comercial interregional entre la UE y Mercosur*. Bruselas, 1995, Archivo de la Sade de la UE en Bogotá.
- DI FILIPPO, A.: *La visión centro – periferia hoy*. En: Revista del CEPAL, No. Extraordinario, 1998 octubre.
- EÖRDÖGH ISTVÁN: A függetlenség és az egyház Spanyol-Amerikában. Kronológia I. rész, *Belvedere Meridionale*, 2008. 7–8.
- FREINBERG, E. – BOYLAN, D. (1992): *Norte – Sur: Perspectivas de las relaciones económicas*. En: Tierra Firme II. Trimestre, Bogotá, Colombia, 1992.
- GRANDI, J. – SCHUTT, D.: „El Mercosur en 1996: “Consolidación o incertidumbre?” En.: Análisis Político No. 29. Bogotá, 1998, Universidad Nacional.
- HELLER, ÁGNES: „La crisis global de la civilización: retos futuros.” En.: *O. Fals Borda. Participación ciudadana: retos del futuro*. Santa Fe de Bogotá, 1998, Ed.: Icfes–Iepri – Colciencias, pp. 98
- HUNTINGTON, SAMUEL: El Choque de las civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial. 1997, Ed. Paidós, España
- MARTÍNEZ, DIEGO: *Seminario de Cooperación*. Facultad de Ciencias Políticas, Maestría en Relaciones Internacionales. Bogotá (Colombia), 2001.
- MAX - NEEF, M. (1998): *El acto creativo*. Conferencia, Bogotá.
- MOLNÁR, G. (2001): *Relaciones entre Este y Oeste entre 1945 – 1989*. Estudio Interno, PUJ,

- Maestría en Relaciones Internacionales, Historia de las relaciones Internacionales, Seminario. Bogotá (Colombia), 2001, manuscrito.
- MOLNÁR, GÁBOR: *Desde la teoría representativa hasta la participativa*. Acta Kaposvariensis, Publica. Kaposvár, 2007.
- MONTES, PEDRO: *El desorden neoliberal*. Madrid, 1996, Ed. Trotta.
- MUSTÓ, P.: *Informe final sobre el trabajo social en la Corporación Casa Estudio en Bogotá*. Nürnberg, 2001, Magyar Jezsuiták.
- Norte – Sur: *La fábrica de la pobreza*. Centro nuevo modelo de desarrollo. 1997, España, Editorial Popular
- NYE, J.: *International regionalism*. Boston, 1968, Little Brown & Company.
- SCOTT L. D.: *Relaciones comerciales entre la UE y el MERCOSUR (1991 – 2002)*. Seminario de , Pontificia Universidad Javeriana. Bogotá (Colombia), 2002.
- SOUSA, S. BOUNAVENTURA: *De la mano de Alicia*. Santafé de Bogotá. D. C., 1995, Siglo del hombre Eds. Y Ediciones Uniandes.
- STEIN, HOWARD: „Globalisation, adjustment and the structural transformation of African Economies?: The role of international financial institutions”. GSGR Working Paper No. 32/99, 1999, Centre for the Study of Globalization and Regionalisation, The University of Warwick
- VARAS, A.: Las relaciones estratégicas internacionales de la postguerra fría. En: Tomassini, L.: *La política internacional en un mundo postmoderno*. Buenos Aires, 1993, Editorial Rial,
- VICARIO, L. F. (1996). Cultura: dos maneras de entender el futuro. En: *Tablero. Revista el Convenio Andrés Bello*. 1996, Septiembre. 20. 53. pp. 5-10.
- WALTZ, K.: *Theory of International Politics*. New York, 1979, Random House.

JEGYZETEK

- ¹ A tanulmány szerzője nemzetközi kapcsolatok szakértő (Javeriana Egyetem, Kolumbia). Jelenleg a PPKE és az SZTE meghívott oktatója. A jelen tematikus Latin-Amerika kötet társszerkesztője.
- ² Tanulmányunknak ezt a részét ROSAS, MARÍA CRISTINA (2001): *La economía internacional en el siglo XXI*. 2001, Mexico, UNAM. könyve alapján dolgoztuk ki.
- ³ Lásd EÖRDÖGH ISTVÁN: A függetlenség és az egyház Spanyol-Amerikában. Kronológia I. rész, *Belvedere Meridionale*, 2008. 7-8.
- ⁴ MOLNÁR, GÁBOR: Los pilares teóricos del MERCOSUR. In: *V. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia*. Pécs, 2006, Földrajzi Intézet.
- ⁵ PALOTÁS, LÁSZLÓ: Az európai kereskedelmi befolyás változásai Latin-Amerikában. Szabó-Ölbei-Wilhelm (szerk.): *Anyországok és (volt) gyarmataik I.* Afrika–Amerika–Ázsia. Universitas Munkacsoport, Konferencia kötet. Pécs, 2002.
- ⁶ Noha, ne feledjük, hogy a Montevideói Egyezmény (1980), ahol az ALADI megszületett, mint az 1960-1980-ig életben lévő ALALC utóda, szintén hatással volt a későbbi MERCOSUR megalakulására. Sőt, e korábbi próbálkozások és a MERCOSUR között folytonosságról van szó több szerző szerint is, amit jelen tanulmány szerzője is feltételez.
- ⁷ *José Ribamar Ferreira de Araújo Costa* (1930-), ismertebb nevén *José Sarney* brazil politikus, államelnök 1985–1990.
- ⁸ *Raúl Ricardo Alfonsín* (1927-), argentin ügyvéd, politikus és emberjogi aktivista. Államelnök 1983–1989 között.
- ⁹ Mint tudjuk, a gazdasági integráció felé vezető út során a gazdasági kooperáció az első lépéseket jelenti. Lásd RODRÍGUEZ, GERMAN (2002): Seminario Asia, PUJ, Facultad de Ciencias Políticas y Relaciones Internacionales, Bogotá.

- ¹⁰ Programa de Integración y Cooperación Económica Argentina-Brasileño (Argentín-Brazil Gazdasági Kooperáció és Integráció Programja), amely 24 jegyzőkönyvet tartalmazott a különböző szektorokra vonatkozóan, amelyek a kétoldalú integrációs folyamat során születtek meg.
- ¹¹ Ennek a kérdésnek a felmerülése érthető, ha a hidegháború nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatását ismerjük: az atomháború évtizedeken keresztül fenyegető rémét.
- ¹² Tratado de Integración, Cooperación y Desarrollo (1989) – Integráció, Kooperáció és Fejlődés Egyezmény.
- ¹³ Alfredo Sroessner 34 éven keresztül tartó diktatúrájáról van szó, amelynek 1989-ben katonai puccs vetett véget.
- ¹⁴ Az Andok Közösségből történő kilépésről van szó, CÁRDENAS, R. (1974): Día 11: asesinar a Allende, México, Editorial Diana.
- ¹⁵ Arancel Externo Común rövidítése.
- ¹⁶ GRANDI, J.–SCHUTT, D.: „*El Mercosur en 1996: ¿Consolidación o insertidumbre?*” En.: Análisis Político No. 29. Bogotá, 1998, Universidad Nacional.
- ¹⁷ GRANDI, J.–SCHUTT, D.: „*El Mercosur en 1996: ¿Consolidación o insertidumbre?*” En.: Análisis Político No. 29. Bogotá, 1998, Universidad Nacional. 72–73.
- ¹⁸ MOLNÁR, GÁBOR: *Desde la teoría representativa hasta la participativa*. Acta Kaposvariensis, Publica. Kaposvár, 2007. 87-97.
- ¹⁹ Forrás: Gazdasági Minisztérium (Argentína) in.: RAPOPORT, M. – MUSACCHIO, A.: *Una opción de hierro*. El MERCOSUR o provincias de un imperio. Wien, 2006, REAL 2006. 13.
- ²⁰ Luiz Inácio Lula da SILVA (1945–) brazil politikus, Brazília jelenlegi államelnöke (2003-tól).
- ²¹ Néstor Carlos KIRCHNER (1950–), Argentina 54. elnöke volt 2003–2007 között.
- ²² Venezuela Mercosur tagságával kapcsolatban lásd bővebben a „Protocolo de adhesión de la República Bolivariana de Venezuela al Mercosur” című dokumentumot az integráció hivatalos honlapján, in.: <http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/es/index.htm>
- ²³ Área de Libre Comercio de las Américas, az Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet, ami a NAFTA egész kontinensre (Észak-, és Dél-Amerikára) történő kiterjesztését tűzte ki célul maga elé.
- ²⁴ Venezuela Argentínával egy közös gázvezeték létrehozását írta alá, Brazíliával pedig egy közös kőolajfinomítót.
- ²⁵ RAPOPORT, M. – MUSACCHIO, A.: *Una opción de hierro*. El MERCOSUR o provincias de un imperio. Wien, 2006, REAL 2006. 14.
- ²⁷ A CEPAL adatait felhasználva összeállította RAPOPORT, M. – MUSACCHIO, A.: *Una opción de hierro*. El MERCOSUR o provincias de un imperio. Wien, 2006, REAL 2006. 14.
- ²⁸ REAL 2006, Reacciones Europa – América Latina, Grupo de trabajo I, Integración regional en las Américas – estado actual y problemas, Viena (manuscrito).